

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
(06/06/2022)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.

A.1 α

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος

A1.β.

α.2, β.1, γ.2, δ.1

B.

B1. Στην ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης ολοκληρώνει το συλλογισμό του με τον οποίο επιχειρεί να αποδείξει ότι «ο άνθρωπος είναι πολιτικόν ζώον περισσότερο απ' ό,τι οι μέλισσες ή τα άλλα αγελαία ζώα». Κατά τον Αριστοτέλη η πολιτική κοινότητα των ανθρώπων παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από την πολιτική κοινότητα οποιουδήποτε «αγελαίου ζώου». Η υπεροχή αυτή του ανθρώπου οφείλεται στην ύπαρξη του έναρθρου λόγου. (+ Σχόλιο Φακέλου υλικού σ. 161 «λόγος»). Όλα τα άλλα ζώα έχουν «φωνήν», δηλαδή άναρθρη κραυγή με την οποία είναι σε θέση να αισθανθούν και να εκφράσουν μόνο το ευχάριστο και το δυσάρεστο. Ο άνθρωπος όμως έχει από τη φύση επιπλέον και την ικανότητα να αισθάνεται, να κρίνει και να κατανοεί το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο και όλα τα υπόλοιπα χάρη στο «λόγο», δηλαδή χάρη στον έναρθρο λόγο, τη γλώσσα και τη σκέψη.

Αυτή ακριβώς η διαφορά αποτελεί, κατά την άποψη του Αριστοτέλη, και το κύριο στοιχείο που αποδεικνύει πως ο άνθρωπος είναι «φύσει πολιτικόν ζῶον», περισσότερο μάλιστα απ' ό,τι το κατ' εξοχήν αγελαίο ζώο, η μέλισσα, και τα άλλα αγελαία ζώα. (+ Σχόλιο Φακέλου υλικού σ. 161 «οὐθέν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ» Συνοπτικά ο επιχειρηματολογία του ακολουθεί την εξής συλλογιστική πορεία:

Η φύση δεν κάνει τίποτε δίχως λόγο και χωρίς αιτία.

Η φύση έδωσε προνομιακά μόνο στον άνθρωπο τη δυνατότητα να αντιλαμβάνεται και να εκφράζει με το «λόγο» το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο.

Η δυνατότητα αυτή είναι βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία πολιτικής κοινότητας.

Συμπέρασμα:

Άρα η φύση έδωσε στον άνθρωπο αυτή τη δυνατότητα, γιατί τον προορίζει να ζει μέσα σε οργανωμένη κοινότητα, όπου καμιά συμβίωση, ασφάλεια, ευδαιμονία

και αυτάρκεια δε θα ήταν δυνατή χωρίς τη δυνατότητα να αντιλαμβάνεται το καλό και το κακό, το ωφέλιμο και το βλαβερό, το όσιο και το ανόσιο.

B2. Το τρίτο μετά την προαίρεση και τον λόγον χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου, κατά τον Επίκτητο, είναι η ιδιότητά του να είναι πολίτης του κόσμου. «Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία· και ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα».

Η θέση που εκφράζεται στο απόσπασμα δεν έχει πολιτικό χαρακτήρα ούτε πρέπει να κατανοηθεί ως πρόταση πολιτικής ενοποίησης των πόλεων ή των κρατών. Ο Επίκτητος, ακολουθώντας την παράδοση του στωικισμού, θεωρεί ότι ο άνθρωπος ακολουθεί τον παγκόσμιο νόμο της φύσης, ο οποίος είναι ταυτόσημος με τον λόγον και με τον Θεό. Για τους στωικούς, «το σύμπαν το ίδιο είναι μία "πόλη", η κατοικία θεών και ανθρώπων, με κοινό συνδετικό στοιχείο τη λογικότητα που διέπει το σύνολο και τα μέρη του. Η «κοσμική πόλη» έχει ως νόμο της τον φυσικό ηθικό νόμο, τον «ορθό λόγο» (δηλαδή τη λογικότητα που ενυπάρχει στον κόσμο).

Η αναφορά στον άνθρωπο ως πολίτη του κόσμου συνιστά μια αποδέσμευση από τα πλαίσια που όριζε η πόλη-κράτος. Αυτή η διερεύνηση των πλαισίων αναφοράς του ανθρώπου διαμορφώνει σταδιακά ένα ιδεώδες, το οποίο ονομάζεται κοσμοπολιτισμός.

Κοσμοπολίτικες ιδέες ανιχνεύονται σποραδικά από τις απαρχές σχεδόν της φιλοσοφικής παράδοσης, ήδη στον Ηράκλειτο. Παρά την επικράτηση του θεσμού της πόλης-κράτους και τη σαφή διαχωριστική ανάμεσα σε Έλληνες και βαρβάρους, δεν έλειψαν στην ελληνική αρχαιότητα φωνές υπέρ μιας πανανθρώπινης κοινωνίας. Εισηγητές τέτοιων απόψεων υπήρξαν κυρίως οι σοφιστές. Ο Ιππίας, όπως γνωρίζουμε από τον Πλάτωνα, κήρυττε ότι φύσει (και όχι νόμω) οι άνθρωποι είναι μεταξύ τους οικείοι και συγγενείς. Τη θέση αυτή συμμεριζόταν και ο Αντιφών, στηρίζοντάς τη στην ομοιότητα των ανθρώπων. Επίσης, ανιχνεύουμε αναφορές στο φυσικό δίκαιο τόσο στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη όσο και στους τραγικούς ποιητές.

Ο όρος κοσμοπολίτης εμφανίζεται για πρώτη φορά κατά την ελληνιστική εποχή και αποδίδεται στον Διογένη τον Κυνικό, ο οποίος, δηλώνοντας ότι είναι πολίτης του κόσμου, έδινε έμφαση στο γεγονός ότι η ταυτότητά του ξεπερνούσε τα εθνικά, πολιτικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά της ιδιαίτερης πατρίδας του. Ωστόσο ήταν οι στωικοί φιλόσοφοι αυτοί που θεμελίωσαν θεωρητικά το ιδεώδες του κοσμοπολιτισμού και το διακήρυξαν με συνέπεια επί πέντε αιώνες και κατά τις τρεις περιόδους της ακαδημαϊκής ζωής της Στοάς, από τον ιδρυτή της, τον Ζήνωνα τον Κιτιέα, μέχρι τον Επίκτητο και τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Μάρκο Αυρήλιο. Με τους φιλοσόφους της Στοάς το δίκαιο, ο νόμος, επεκτάθηκε σε όλον τον κόσμο και έγινε ο δεσμός που ενοποιεί το σύμπαν· οι πράξεις των ανθρώπων είναι άμεσα συνδεδεμένες με το σύνολο του κόσμου, γιατί διέπονται από τον λόγον. Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι η αντίληψη αυτή των στωικών φιλοσόφων εξέθρεψε την ιδέα των φυσικών δικαιωμάτων, τα οποία στα νεότερα χρόνια θεμελίωσαν θεωρητικά τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ως προς τις γλωσσικές επιλογές αξίζει να σημειωθεί ότι πρώτη λέξη του κειμένου είναι η προτρεπτική προστακτική «σκέψαι» σε β' πρόσωπο ενικού αριθμού. Η επιλογή της έγκλισης και του ρηματικού προσώπου αποκαλύπτει τον χαρακτήρα του κειμένου που εξετάζουμε και διαμορφώνει το ύφος του. Ο Επίκτητος δε στοχάζεται αφηρημένα και απρόσωπα, αλλά απευθύνει τις σκέψεις και τις προτροπές του άμεσα σε ένα πρόσωπο, το οποίο καλεί/παρακινεί να εξετάσει, να σκεφθεί ποιος είναι (τίς εἶ). Το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται και με το οποίο συνομιλεί ο φιλόσοφος είναι πρώτα ο εαυτός του. Έτσι, το κείμενο αποκτά τον χαρακτήρα μιας πνευματικής συνομιλίας του συγγραφέα με τον εαυτό του, τον οποίο συμβουλεύει να υιοθετήσει μια συγκεκριμένη στάση ζωής. Το στοιχείο αυτό δίνει στο κείμενο έναν βιωματικό τόνο και διαμορφώνει εξομολογητικό ύφος, το οποίο προσιδιάζει σε προσωπικές σημειώσεις ή σελίδες ημερολογίου. Συγχρόνως, είναι θεμιτό να υποθέσουμε ότι ο Επίκτητος απευθύνεται και στον αναγνώστη: συνομιλεί μαζί του, τον συμβουλεύει, όχι έμμεσα και αφηρημένα αλλά συγκεκριμένα, απευθυνόμενος στον καθέναν προσωπικά να υιοθετήσει ο ίδιος τον ατομικό του βίο μια ορισμένη στάση ζωής.

Τέλος, καθοριστικό ρόλο έχουν και οι ερωτήσεις. Η τρίτη ερώτηση, η ευθεία ερώτηση «Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;» είναι καθαρά ρητορική και, όμοια με τις προηγούμενες (πλάγιες ερωτήσεις), απαντάται στη συνέχεια: *Μηδὲν ἔχειν ἴδια συμφέρον...*

Και οι τρεις ερωτήσεις, εκτός από τη λειτουργία τους ως στοιχείων δομής του κειμένου, υπηρετούν τον φιλοσοφικό στοχασμό, την ουσία της φιλοσοφίας: Φιλοσοφώ σημαίνει απορώ, θέτω «εις ἑαυτὸν» ερωτήματα, ψηλαφώ και δοκιμάζω απαντήσεις. Επίσης, η διατύπωση ερωτήσεων συνάδει με τον χαρακτήρα του βιβλίου από το οποίο προέρχεται το Κείμενο Αναφοράς: *Οι Διατριβαὶ δεν αποτελούν θεωρητικό εγχειρίδιο συστηματικής φιλοσοφίας αλλά καταγραφή μαθημάτων και, επομένως, διατηρούν τα χαρακτηριστικά του φιλοσοφικού στοχασμού που αναπτύσσεται ενώπιον κοινού. Σε αυτό το πλαίσιο κατανοούμε τις ειδικές επικοινωνιακές στοχεύσεις των ρητορικών ερωτημάτων: *Με τα ρητορικά ερωτήματα ο πομπός – συγγραφέας συνομιλεί – διαλέγεται (εικονικά) με τον δέκτη – αναγνώστη. η χρήση τους, επομένως, προσδίδει ζωντάνια – ενάργεια και δημιουργεί κλίμα αμεσότητας και οικειότητας. Επίσης, τα ερωτήματα στοχεύουν στην προσέλκυση του ενδιαφέροντος του αναγνώστη όσον αφορά την επίλυση του προβλήματος – θέματος προς διερεύνηση που θέτουν.**

B3. 1.δ, 2.α, 3.ε, 4.β, 5.στ

B4.α 1.ε, 2.δ, ε.ζ, 4.β, 5.α, 6.στ

B4. β

- Το γραπτό του δεν ικανοποίησε τον καθηγητή, διότι ο λόγος του ήταν αδόλευτος.
- Το προηγούμενο βιβλίο του πολυγραφότατου αυτού λογοτέχνη ταξίδεψε τους αναγνώστες στην ελληνική παράδοση και ιστορία.

B5. Η προαίρεση, η έλλογη ανθρώπινη επιλογή, είναι βασική έννοια της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας. Σύμφωνα με τον Ευ. Παπανούτσο η προαίρεση αποτελεί προϋπόθεση της βούλησης. Από τον ισχυρισμό του ότι η προαίρεση δεν αξιοποιείται όταν πρόκειται για πράξεις που γίνονται από συνήθεια, προκύπτει ότι αυτή συνδέεται άρρηκτα με την έννοια του Λόγου. Ο δοκιμιογράφος επισημαίνει, επίσης, ότι τόσο η βούληση όσο και η προαίρεση είναι οι βασικές ιδιότητες που διακρίνουν τον άνθρωπο από τα ζώα. Σε αυτά υπάρχει όρεξη κι όχι βούληση, επειδή δε διαθέτουν ηθική προαίρεση. Αντίστοιχη είναι και η άποψη του Επίκτητου, ο οποίος πιστεύει ότι η προαίρεση είναι από τα πλέον βασικά στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης, αφού είναι σύμφυτη με την ελευθερία του ανθρώπου. Ο ρόλος είναι πρωταγωνιστικός- ηγετικός, είναι αδούλωτη και ανυπότακτη. (+ Σχόλιο Φακέλου Υλικού σελ. 186). Η έννοια της προαιρέσεως καλύπτει την ηθική θέληση, τη βούληση (το βούλεσθαι) αλλά και τη λογική δύναμη, τη διάνοια, τον νου. Ο άνθρωπος, αντίθετα από τα ζώα που ενεργούν ενστικτωδώς, σκέφτεται, αποφασίζει και συνειδητά επιλέγει προτού πράξει. Επομένως, κατά τον Επίκτητο, προαίρεση είναι η βούληση που συνδέεται με την έννοια της επιλογής, η οποία ενυπάρχει στον άνθρωπο ως έλλογο ον. Είναι μια κρίση, μια έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να συνειδητοποιούμε τα αποτελέσματα των πράξεών μας.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ

Γ1

Γιατί, αφού δανειστούμε χρήματα, μπορούμε να προσελκύσουμε κρυφά με μεγαλύτερο μισθό τους μισθοφόρους πεζοναύτες τους. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων μπορεί να αγοραστεί από άλλους πολύ περισσότερο παρά να βασιστεί στα δικά της μέσα· ενώ η δική μας δύναμη λιγότερο θα μπορούσε να πάθει το ίδιο, γιατί στηρίζεται περισσότερο στους άντρες (στρατιώτες) μας παρά στα χρήματα.

Γ2. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα του Θουκυδίδη από την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου οι Κορίνθιοι αναφέρουν τους λόγους, σύμφωνα με την άποψή τους, για την έκβαση του πολέμου. Ειδικότερα οι Κορίνθιοι υποστηρίζουν ότι οι Πελοποννήσιοι θα νικήσουν τους Αθηναίους. Αρχικά παραθέτουν ως επιχειρήματα την αριθμητική υπεροχή τους «πρῶτον μὲν πλήθει προύχοντας», και την πολεμική τους εμπειρία «ἐμπειρία πολεμική». Έπειτα επισημαίνουν ότι όλοι πειθαρχούν στις διαταγές «πάντας ἐς τὰ παραγγελλόμενα ἰόντας», γιατί είναι πειθαρχημένοι. Παράλληλα έχουν στόχο να δημιουργήσουν ισχυρό ναυτικό από τη δική τους περιουσία και αφού πάρουν χρήματα από την Ολυμπία και τους Δελφούς «ναυτικόν τε, ᾧ ἰσχύουσιν, ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης τε ἑκάστοις οὐσίας ἐξαρτυσόμεθα καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπίᾳ χρημάτων». Επίσης έχουν στόχο να δώσουν χρηματικό ποσό στους ξένους, για να τους χρησιμοποιήσουν ως πεζοναύτες «ὑπολαβεῖν οἰοί τ' ἔσμεν μισθῷ μείζονι τοὺς ξένους αὐτῶν ναυβάτας». Τέλος οι Κορίνθιοι υποστηρίζουν ότι η δύναμη των Πελοποννησίων στηρίζεται περισσότερο στο ανθρώπινο δυναμικό και όχι στα χρήματα, όπως έκαναν οι Αθηναίοι «τοῖς σώμασι τὸ πλέον ἰσχύουσα ἢ τοῖς χρήμασιν».

Γ3.α.

Ἐγὼ δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενος τὸν πόλεμον ἐγείρω.

Γ3.β. ἄμυναι, κατάθου, ἐπικράτησον, πρόσχεσ
πλέονα/πλέω ἢ πλείονα/πλείω

Γ4.α. ἔχοντες: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος «Ἡμεῖς», επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «ἐγείρομεν»,

ἐπικρατῆσαι: τελικό απαρέμφατο, Υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση «εἰκός (ἔστιν)», υποχρεωτική ετεροπροσωπία,

πλήθει: δοτική της αναφοράς, επιρρηματικός προσδιορισμός στο «προύχοντας»,

μισθῶ: δοτική του μέσου, επιρρηματικός προσδιορισμός στο «ὑπολαβεῖν»,

ἡ οἰκεία: β' ὄρος σύγκρισης, εκφέρεται ἡ + ομοιόπτωτα με τον α' ὄρο σύγκρισης (ὠνητή), κατηγορούμενο στο υποκείμενο «δύναμις»

Γ4.β.

Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον αὐτοὶ δὲ τότε καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρειν.

